

3. Дунець-Лесько А. Аеробні та анаеробні можливості і рівень спеціальної підготовленості спортсменів-каратистів / А. Дунець-Лесько, Л. Вовканич, І. Богдан // Молода спортивна наука України : зб. наук. пр. з галузі фіз. виховання, спорту і здоров'я людини / за заг. ред. Євгена Приступи. – Л. : [б.в.], 2011. – Вип. 15, Т. 1. – С. 80-86.
4. Кусій В. М. Окінавське Годзю-Рю Карате-до : навч. прог. / В. М. Кусій. – Одеса : Южноукраїнський державний педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського, 2006. – Вип. 1. – 178 с.
5. Орлов Ю. Л. Комплекс контрольных упражнений, рекомендуемый для тестирования уровня специальной физической подготовленности занимающихся в ДЮСШ спортивным каратэ / Ю. Л. Орлов // Совершенствование системы подготовки кадров по единоборствам ; Рос. гос. ун-т физ. культуры, спорта и туризма, Каф. теории и методики единоборств. – М. : [б.в.], 2010. – Ч. 2. – С. 22-30.
6. Савчин М. П. Тренованість боксера та її діагностика / М. П. Савчин. – К. : Нора-прінт, 2003. – 220 с.
7. Саєнко В. Г. Побудова і контроль тренувального процесу спортсменів в кіокушинкай карате : монографія / В. Г. Саєнко ; Держ. закл. „Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка”. – Луганськ : СПД Рєзніков В. С., 2012. – 404 с.
8. Скляр М. С. Рівень фізичної підготовленості старшокласників, які займаються карате в умовах позакласної роботи / М. С. Скляр // Фізична культура, спорт та здоров'я нації : зб. наук. пр. – Вип. 15. – Вінниця : ТОВ «Ландо ЛТД», 2013. – С. 202-206.
9. Степанов С. В. Теоретико-методологические основы многолетней подготовки спортсменов-каратистов / С. В. Степанов, Л. С. Дворкин. – М. : Изд-во «Теория и практика физической культуры», 2004. – 380 с.
10. Яремко М. О. Вдосконалення швидкісно-силових якостей в ударних прийомах кікбоксерів на етапі попередньої базової підготовки : автореф. дис. ... канд. наук з фіз. вих. і спорту : 24.00.01 / Яремко Марина Олександрівна // Львів. держ. ін-т фіз. культури. – Л. : [б.в.], 2001. – 18 с.

Анотація

У статті розглядається проблема обґрунтування відсоткового співвідношення річного навчально-тренувального навантаження для позакласних занять карате з учнями старшого шкільного віку й початкового рівня підготовленості. Протягом навчального року визначається статистично значуща динаміка розвитку спеціальної ударної витривалості старшокласників, які займались карате за розробленою програмою в умовах позакласної роботи.

Аннотация

В статье рассматривается проблема обоснования процентного соотношения годичной учебно-тренировочной нагрузки для внеклассных занятий каратэ с учащимися старшего школьного возраста и начального уровня подготовленности. В течение учебного года фиксируется статистически значимая динамика развития специальной ударной выносливости у старшеклассников, которые занимались каратэ по разработанной программе в условиях внеклассной работы.

Summary

The article focuses on proving the problem of justifying the percentage of annual training load training for extra-curricular activities with students of karate school age and entry-level training. During the school year fixed statistically significant dynamics of special shock-endurance high school students, who were engaged in karate developed program in extracurricular activities.

Ключові слова: удар, карате, старшокласники, динаміка, програма, тренування.

Ключевые слова: удар, каратэ, старшеклассники, динамика, программа, тренировки.

Key words: punch, karate, high school students, dynamics, program, training.

Подано до редакції 03.10.13.

Рекомендовано до друку канд.наук з фіз.виховання і спорту, доц.Саєнко В.Г.

УДК 372.853 (075.3)

© 2013

Швай Р.І.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ НАВЧАННЯ КРЕАТИВНИХ ОСОБИСТОСТЕЙ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Творчість, яка є фундаментальною характеристикою людської природи, може виявлятися у будь-якій діяльності, у ставленні до праці тощо. Креативні особистості більш відкриті до нового, до нових ідей та діяльності. Існує пряма залежність між розвитком креативності учнів у процесі навчання та набуванню компетентності як здатності особи до виконання певного виду діяльності, що виражається через знання, розуміння, уміння, цінності, інші особисті якості. Творчий учитель формує відповідне навчальне середовище, яке може стати справжньою дослідницькою лабораторією, в якій учні навчаються і розв'язують різноманітні творчі завдання, співпрацюють, задовольняють свої пізнавальні та творчі потреби.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Дослідженню проблем творчості, креативності, інноваційної діяльності присвячені наукові праці Д. Б. Богоявленської, Дж. П. Гілфорда, В. М. Дружиніна, Є. П. Ільїна, В.В. Клименко, Г. С. Костюка, В. Г. Кременя, С. Медніка, В. О. Моляко, О.Л.Музики, Е. Нецка, Я. О. Пономарьова, В. А. Роменця, С. Л. Рубінштейна, С. О. Сисоєвої, Р. Стернберга, Д. В. Чернишевського, Е.П.Торренса, Ю. Л. Трофімова, Р. Шмідта, В. С. Юркевич та ін. Важливою домінантою інноваційної освіти, яка характеризує сучасний стан її розвитку, є особистісно

діяльнісне оволодіння гуманістичною методологією творчого перетворення світу, гармонізація взаємовідносин людини з природою і суспільством, розвиток її творчого потенціалу. Такий гуманістичний підхід є основою педагогіки творчості, мета якої – теоретичні дослідження творчого процесу та їх практична реалізація в навчанні, формування креативної особистості. Педагогіка творчості визначає шляхи розвитку творчого потенціалу особистості, підготовки її до професійної діяльності. Концептуальні положення педагогіки творчості відображені у працях В. П. Андрущенко, А. Горальського, Н. В. Гузій, С. О. Сисоевої, Е. Ландау, В. С. Лутая, В. Г. Кременя, А. Дж. Кропль, Д. В. Чернилевського, К. Шміда та ін.

Формулювання цілей статті... У статті розглядаються особливості взаємодії “учитель – креативний учень” у процесі навчання та досліджуються особливості ідентифікації креативних учнів учителями.

Виклад основного матеріалу дослідження... Процес навчання залежить від багатьох чинників. З них виділимо два суттєві, які впливають на процес засвоєння знань, а саме: особистість учителя та індивідуальне сприйняття учнем навчального матеріалу (особливості мислення, пам'яті, індивідуальні особливості перебігу психічних процесів, відмінності у навичках працювати тощо). Учень є мислячою активною особистістю, яка свідомо реагує на дії вчителя. Найголовніше, що вчитель може дати учневі, – це допомога у розумінні і розвитку своєї індивідуальності, виявлення нових шляхів розвитку, підтвердження важливості виконаної праці та її результатів, сприяння творчості. Зростає пріоритет учіння перед викладанням, процесу мислення (як думати) перед змістом (що думати).

Провідним у процесі навчання повинен стати зв'язок між навчальними діями та мисленням. Важливо, щоб учень отримував задоволення від самого процесу пізнання. Зовнішня мотивація, яка стимулюється оцінками, суперництвом між учнями або прагненням до створення оригінального продукту, не сприяє творчості. Творчості сприяє внутрішня мотивація, а особливо той її аспект, який можна окреслити як автономну пізнавальну мотивацію, пов'язану з пізнавальним інтересом, який реалізується у творчій діяльності та підтримує мисленнєву активність.

Учитель у процесі навчання націлений на формування в учнів визначених навчальною програмою знань та умінь. Оскільки інформаційний потік доволі великий, тому акцент зміщується на діяльнісний аспект, на формування умінь і навичок, на уміння здобувати знання для своєї діяльності. Результатом підвищення рівня абстрактності, алгоритмізації процесу вивчення навчального матеріалу є зниження загальної емоційності та образності викладу навчального матеріалу. Мова стає сухою, зменшується частка яскравих прикладів, учителі рідко використовують художні прийоми – все те, що активізує емоційну і мимовільну пам'ять. “Найважливішою метою процесу навчання стає розвиток особистості учня, а здобуття знань, умінь, і навичок розглядається як засіб цього розвитку” [4, с. 53].

Узагальнивши дослідження Дж. П.Гілфорда, Е.П.Торренса, Е.Нецка, К. Шміда та інших, можна описати модель креативного учня. Не існує уніфікованої креативної особистості, оптимального виду “творчого розуму” або уніфікованої системи творчих характеристик і здібностей. Це дає змогу представити творчість у типологічних і системних категоріях. Креативний учень характеризується продуктивністю мислення, а саме: може отримати багато розв'язків однієї проблеми; легко будує вирази з певних фраз, слів, творить їх нове поєднання; створює оригінальні порівняння, метафори, синоніми, асоціації. Він характеризується гнучкістю мислення, трансформує і модифікує ідеї, шукаючи кращих розв'язків, може легко змінювати напрями досліджень, виходити за межі відомого та звичних схем розв'язків, запропонувати нестандартне застосування предметів щоденного вжитку, пристроїв та засобів, вільно змінювати і доповнювати різні геометричні фігури та рисунки, отримуючи нові рішення. Оригінальність мислення креативного учня виявляється в отриманні рідкісних, унікальних та корисних розв'язків, оригінальності мислення, намаганні для всіх розв'язків застосовувати нетипові асоціації, ідеї, а також у небажанні розв'язувати закриті проблеми (конвергентні). Креативний учень характеризується чутливістю до проблем, а саме: може виявити і точно сформулювати проблеми, які інші не побачили; допитливий, легко знаходить приховані недоліки або переваги предметів, явищ; охоче задає питання, не задовольняється простою відповіддю; любить антиципацію суперечностей, робить цікаві припущення; формулює дефініцію проблеми, відкриваючи нові значення, прогалини у знаннях, формулює питання, які стимулюють нові пізнавальні пошуки. Такий учень характеризується старанністю, може досконало закінчити особливо складні творчі роботи, присвячує їм багато часу, виражаючи свої думки і почуття, його праці естетично оформлені.

До характеристик креативних учнів можна додати особливості, сформовані В.МакКінном: домінантність, спонтанність, віра у свої сили та висока самооцінка, труднощі у соціальній адаптації, вищий від середніх показників інтелект, а також доволі високий рівень агресивності та концентрація на собі [8, с. 490]. Крім того, практично у всіх креативних учнів помітні проблеми у поведінці, зневага до умовностей та авторитетів, що ускладнює роботу з ними. Легко помітити недоліки креативних учнів, а виявити їх творчі здібності доволі складно, а часом неможливо без спеціальної роботи у цьому напрямку [6].

Креативні учні мають схильність до домінування, більш витривалі, непередбачувані, інтелектуально та соціально активні, незалежні, самостійні, більш гнучкі в навчанні, краще пристосовуються до змінних умов.

Здебільшого креативні учні виявляють свої здібності у певних напрямках, що дуже полегшує їх ідентифікацію. Важливою умовою визнання учня креативним є його самостійна робота над творчим завданням. Якщо мета діяльності запропонована ззовні (наприклад, учителем), тоді креативний учень опрацює програму реалізації і з власної ініціативи робить спробу її виконати.

Креативні учні керуються, здебільшого, пізнавальними мотивами, вони не надають надто великого значення оцінюванню їхніх знань та умінь. Однак є й такі, що явно не показують своїх можливостей. Їхні навчальні досягнення значно нижчі, ніж могли би бути реально. Причини цього є різні: груповий тиск ровесників, нерозуміння з боку вчителя, прагнення не виділятися на фоні однокласників, що допомагає взаємному контакту та адаптації в групі тощо.

Учні менш креативні стараються виконувати лише ті завдання, які від них вимагають. Метою їхньої діяльності є досягнення соціального визнання. Вони навчаються з обов'язку лише для отримання доброї оцінки. Досягнувши бажаного, подальша робота, як правило, припиняється.

Учителю складно працювати з креативними учнями та складно відрізнити деструктивну поведінку учня від творчої. Напружену ситуацію в класі зумовлює дивергентна поведінка креативного учня, якого не задовольняє єдине питання або єдина відповідь. Креативні учні легко продукують дуже оригінальні відповіді і неочікувані вирішення проблем, якщо їх до цього заохочувати. Вони можуть швидко здогадатися як вирішити проблему та задавати питання, на які вчитель інколи не може дати відповідь. Вони роблять припущення, близькі до істини, отримуючи від цього велике задоволення, хоча вчителі більше надають перевагу не здогадам, а логічному знаходженню істини. Однією з характеристик креативного учня є схильність до жартів, гумору. Це також не завжди подобається вчителям, особливо тоді, коли вони не розуміють суті жарту. Здебільшого креативні учні мають проблеми емоційного плану, пов'язані з їхнього творчою позицією (складність адаптації в групі, тенденції до домінування).

На розуміння поняття “креативний учень” впливають суспільна та психолого-педагогічна оцінки, які часто не співпадають. Креативний учень у соціальному розумінні, а також у щоденному навчальному характеризується як такий, що добре вчиться, слухняний, має зразкову поведінку та інші шкільні досягнення. Школа схематизує тип креативного учня. Тобто учень є хороший, якщо добре вчиться, не задає складних питань, не має дивних ідей. На загальну схему сприймання креативного учня впливають навіть такі чинники як стать, поведінка в школі, зовнішній вигляд, позиція у класі, спілкування батьків з учителем, а навіть матеріальний статус батьків.

У психолого-педагогічному розумінні учень з творчим потенціалом – це такий, який має розвинений інтелект, значні навчальні досягнення, пізнавальний інтерес, уміння відійти від усталених схем, здатність адаптуватися до будь-якої ситуації, прагнення нового. Опитування та анкетування виявило, що вчителі з більшим задоволенням працюють з учнями з вищим рівнем інтелекту, але некреативними, ніж з порівняно нижчим рівнем інтелекту, але креативними, за їх однакового рівня навчальних досягнень [5].

Для дослідження рівня креативності учнів та особливостей їх пізнавальної і характерологічної сфер застосовувалися психометричні тести: експрес-метод Д. Джонсона, діагностика вербальної креативності в адаптації тесту С. Медніка із використанням фізичного матеріалу, методика “Класифікація” в адаптації до навчального матеріалу, опитувальник для визначення рівня креативності, діагностика вербальної і невербальної креативності Дж. Гілфорда і П. Торренса в модифікації О. Є. Туник, тест “Творчі здібності”, Питальник творчої поведінки КАНЕ С. Попека, Прогресивні матриці Дж. Равена [1; 2; 3; 7]. Для того, щоб перевірити достовірність оцінювання вчителями рівня креативності учнів, досліджувалася його відповідність рівню креативності, отриманого психометричним методом. Порівнюючи оцінювання креативності учнів за результатами тестів та опитувальників, можна стверджувати про їх невідповідність оцінюванню вчителями. Вони більше налаштовані на рівень навчальних досягнень учня з навчального предмету, ніж на сприйняття його творчої поведінки [5]. Слабкий позитивний кореляційний зв'язок спостерігається між оцінюванням учителями рівня креативності учнів та їх нонконформізмом ($r=0,2273$) [5, с. 309]. Можна також виділити помірний зв'язок між середнім балом учнів та оцінюванням креативності вчителями ($r=0,4987$).

Отже, нонконформний учень, який добре вчиться, визнається вчителем креативною особистістю.

Досліджувалися залежності між рівнем креативності учнів за результатами тестування, рівнем їх навчальних досягнень і оцінюванням рівня креативності учнів учителями у міських та сільських школах [5]. У випадку міських шкіл спостерігається помірний позитивний кореляційний зв'язок між рівнем навчальних досягнень учнів та рівнем їх креативності за результатами тестів ($r=0,3519$). Така залежність відсутня у випадку сільських шкіл. У випадку сільських шкіл спостерігається значний позитивний кореляційний зв'язок між оцінюванням учителів рівня креативності учнів та їхнім середнім рівнем навчальних досягнень ($r=0,6472$). У випадку міської школи виявлено помірний кореляційний зв'язок між цими ж величинами ($r=0,4396$).

Отже, незалежно від школи факт визнання вчителем учня креативним залежить від того, наскільки добре він вчиться.

Позитивний кореляційний зв'язок спостерігається між оцінюванням учителів рівня креативності учнів та нонконформізмом як у випадку сільської, так і міської школи.

Таким чином, учителі вважають креативними тих учнів, які добре вчаться і є нонконформними. Незалежно від школи (міська чи сільська) сприйняття вчителем учня як креативної особистості залежить від рівня навчальних досягнень та нонконформізму. Якщо навіть у цьому випадку учитель надає перевагу рівню навчальних досягнень, то і тоді нонконформного учня з творчими здібностями, незалежно від оцінки з навчального предмета, вчитель може визнати креативною особистістю. На оцінювання креативності учнів учителем можуть впливати різні чинники. Учителі більш адекватно оцінюють інтелектуальні, гірше – творчі здібності учнів. Основним для вчителя критерієм оцінювання креативності учнів є рівень їхніх навчальних досягнень. Учителі більше звертають увагу на інтелект учнів, ніж на вияви їх творчості, та з більшим задоволенням працюють з учнями з вищим рівнем інтелекту.

Висновки... Результати досліджень свідчать про відсутність статистично значущого зв'язку між показниками характерологічної і пізнавальної сфер учнів та рівнем їхніх навчальних досягнень, за винятком зв'язку між рівнем навчальних досягнень учнів та оцінюванням їхніх рівнів креативності учителями, що можна пояснити очікуванням хороших результатів від таких учнів. Потрібно підкреслити, що учнів з низьким рівнем навчальних досягнень учителі не сприймають як креативних особистостей. Існують певні відмінності характеристик дівчат та хлопців сільської і міської шкіл, однак, незалежно від школи, факт визнання вчителем учня креативним у першу чергу залежить від рівня його навчальних досягнень та нонконформізму. Тому для планування роботи з розвитку креативності учнів доцільно покладатися не лише на оцінювання рівня креативності учнів та навчальних досягнень учителями, а застосовувати систему ідентифікації та дослідження творчості учнів, яка враховує особливості характерологічної та пізнавальної сфер та чинники, що суттєво впливають на їхню творчість. Учитель повинен дотримуватися психолого-педагогічних принципів у своїй творчій методичній діяльності, які стосуються умов розвитку креативності учня, враховувати різні аспекти навчального середовища.

Література

1. Ильин Е.П. Психология творчества, креативности, одаренности / Е. П. Ильин. – СПб. : Питер, 2011. – 444 с.
2. Психологічне дослідження творчого потенціалу особистості [монографія / наук. кер. Моляко В. О.]. – К. : Педагогічна думка, 2008. – 208.
3. Туник Е.Е. Модифицированные креативные тесты Вильямса / Е. Е. Туник. – СПб. : Речь, 2003. – 80 с.
4. Теория и методика обучения физике в школе: Общие вопросы: Учеб. пособ. для пед. учеб. заведений / [С.Е.Каменецкий, Н.С.Пурышева, Н.Е.Важевская и др]; под ред. С. Е. Каменецкого, Н. С. Пурышевой. – М. : Академия, 2000. – 368 с.
5. Швай Р.І. Теоретико-методичні засади розвитку креативності учнів у процесі навчання фізики: монографія / Р.І.Швай. – Львів : Львівська політехніка, 2012. – 348 с.
6. Юркевич В.С. Творчески одаренные дети: выявление и развитие. Типы одаренности / В.С.Юркевич // Учитель в школе. – 2008. – № 2. – С. 69-76.
7. Popek S. Kwestionariusz twórczego zachowania KANE / Stanisław Popek. – Lublin: UMCS, 2000. – 84 s.
8. MacKinnon D.W. The nature and nurture of creative talent / D. W. MacKinnon // American Psychologist. – 1962. – № 17. – P.484-495.

Анотація

У статті розглянуто особливості педагогічної взаємодії “учитель – учень” у контексті дидактики творчості, основні характеристики та особливості навчання креативних учнів, визначено завдання, професійно сутнісні для творчої методичної діяльності вчителя.

Аннотация

В статье рассмотрены особенности педагогического взаимодействия “учитель – ученик” в контексте дидактики творчества, основные характеристики и особенности обучения креативных учащихся, определены задачи, профессионально существенные для творческой методической деятельности учителя.

Summary

The specific of pedagogical interaction “teacher – pupil” in context of didactic of creativity, main characteristics and specific of education for creative pupils have been considered. The tasks professional essential for the creative methodical activity of teacher have been established.

Ключові слова: креативність, характеристики, завдання, творча методична діяльність, діагностика.

Ключевые слова: креативность, характеристики, задачи, творческая методическая деятельность, диагностика.

Key words: creativity, characteristics, task, creative methodical activity, diagnostic.

Подано до редакції 22.09.13.